

УДК 37.013.42: 37.091.3 (73)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.80.1.16>

Гуцуляк Л. І.

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ШКІЛЬНОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

У статті проаналізовано особливості роботи шкільного соціального працівника у Сполучених Штатах Америки. Доведено, що соціальна робота в американських школах має багаторічну історію, а фах “соціальний працівник” дуже поширений і користується великою повагою з боку держави та громадськості.

Зазначено, що шкільна соціальна робота є спеціалізованою областю практики в професії соціального працівника. Шкільні соціальні працівники доповнюють особливими знаннями і навичками американську систему освіти, відіграють важливу роль у формуванні цілей шкільного навчання, надають консультативні послуги для дітей і підлітків у школах США, розширюють ресурси школярів у взаємодії “сім’я – школа – суспільство”. Наголошено, що діяльність шкільного соціального працівника спрямована на полегшення учням їхнього повсякденного життя в школі, сім’ї та соціумі, допомогу кардинально розв’язати наявні проблеми.

Визначено, що в сучасній американській школі соціальні працівники виконують різні функції, найголовнішою з яких є робота з батьками.

Розкрито напрями діяльності шкільного соціального працівника, а саме: психодіагностичний, профілактичний, корекційний, консультативний, соціоадаптаційний.

Також у статті зазначено, що для ефективного виконання професійних обов’язків шкільні соціальні працівники мають оволодіти знаннями законів соціального і психічного розвитку школярів, володіти методами групової діагностики і терапії, брати участь у різних програмах боротьби з асоціальними проявами в молодіжному середовищі.

Установлено, що соціальні працівники у школах США намагаються якомога частіше зустрічатися з батьками, надавати їм поради щодо підтримки учня вдома, а саме: створення психологічно здорового мікроклімату в сім’ї, гуманізації міжособистісних відносин, реалізації здібностей кожного члена сім’ї, захисту його інтересів, організації дозвілля, залучення до соціально корисної діяльності.

Ключові слова: соціальна робота, шкільний соціальний працівник, школа, учні, батьки, Сполучені Штати Америки, функції соціального працівника, напрями діяльності соціального працівника.

Зміст соціально-педагогічної діяльності вітчизняної школи не може бути ефективно реалізований без участі фахівця-професіонала в галузі соціальної роботи. Соціальні працівники закладу загальної середньої освіти є необхідною ланкою в освіті. Саме вони можуть забезпечити усвідомлену, цілеспрямовану і взаємоузгоджену спільну діяльність школи, сім’ї та навколишнього мікросоціуму.

Діяльність соціального працівника в школі дуже важлива, бо в цей важкий час правової незахищеності, зростання жорстокості в сім’ї та дитячої злочинності, дітям дуже потрібна соціально-психологічна допомога для успішної соціалізації в сучасному суспільстві. У цьому контексті на увагу заслуговує досвід Сполучених Штатів Америки (далі – США) – держави, в якій процес становлення соціальної роботи в школі як виду професійної діяльності триває протягом останніх двох століть.

Вивчення особливостей соціальної роботи у США займалися такі українські науковці, як І. Зверева, А. Капська, В. Безлюдна, В. Тименко, С. Кубицький та інші. Так, В. Безлюдна розкрила роль соціального педагога в школах США; своєю чергою С. Кубицький дослідив функції шкільного соціального працівника в США; професійну підготовку соціальних працівників у США розглянув В. Тименко.

Окремі питання соціальної роботи в США розкрито в працях американських науковців Р. Беркера, Дж. Кларка, М. Альвареса, Дж. Ерентрейха та інших.

Мета статті – на основі теоретичного аналізу літературних джерел дослідити особливості роботи шкільного соціального працівника у США.

На початку ХХ століття американська школа стала однією з найважливіших соціальних установ, де здійснювалася соціальна робота, це призвело до появи нового поняття “Соціальна робота в школі” [1].

Згідно з принципами Національної асоціації соціальних працівників США, школа є одним з основних складників системи соціальної роботи, а соціальна робота, яка проводиться в школі, – основний напрям діяльності соціальних працівників [10].

Перші шкільні соціальні працівники у США з’явилися через несприятливі умови в сім’ї, суспільстві, школі, які перешкоджали нормальному навчанню і виконанню шкільних зобов’язань учнями. Протягом ХХ століття школи розширили свою місію і сфери своєї роботи – здебільшого з інтеграції і формування поваги до індивідуальних відмінностей дітей.

У 1906–1907 роках в Нью-Йорку, Бостоні, Чикаго з’являються перші шкільні соціальні працівники, “навідують на дому вчителі” [7]. Їх мета – розвиток взаєморозуміння та комунікації між школою і громадами іммігрантів, надання допомоги в попередженні відставання і правопорушень, сприяння поліпшенню відвідуваності занять.

У 20–30-х роках ХХ століття особливу увагу в шкільній соціальній роботі приділяють питанням адаптації дитини. Зростає роль психічного здоров’я школярів, а також “роботи з випадком” [7; 8]

У 30–60-ті роки ХХ століття скорочується число шкільних соціальних працівників через “депресію” 30-х років та Другу світову війну. Флоренцією Пул розробляється концепція шкільної соціальної роботи, орієнтована на потенційно сильну взаємодію методів соціальної роботи та місії школи для досягнення складних особистих, сімейних та організаційних цілей [9].

У 50–70-ті роки ХХ століття в шкільній соціальній роботі посилюється інтерес до соціальних питань, зростає значення групової форми роботи в школах, відбувається розширення сфери діяльності соціальних працівників у школах, розробляються стандарти професійної діяльності шкільного соціального працівника [8]. Основними об’єктами соціальної роботи в школі стають учні, батьки і вчителі.

З 70-х років ХХ століття в різних штатах з’являються нові організації соціальних працівників, проводяться три конференції з питань шкільної соціальної роботи, починають видаватися журнали “Соціальна робота в системі освіти” і “Журнал шкільної соціальної роботи” [7].

У 80–90-ті роки ХХ століття шкільна соціальна робота починає розвивати свою методологію, теорії; проводяться дослідження в області шкільної соціальної роботи [7]. Закріплюються такі функції соціальних працівників у школах: індивідуальна робота з учнем, робота з батьками, сім’єю, взаємодія з учителями.

Шкільна соціальна робота ХХІ століття характеризується як сфера діяльності, що постійно розвивається. Соціальні педагоги сучасності підготовлені для роботи в умовах соціуму і забезпечують процес інтеграції цілеспрямованих і середовищних впливів на особистість, що регулюють взаємовідносини в системі “особистість–сім’я–суспільство”.

Українська вчена В. Безлюдна у своїх дослідженнях зазначає, що американські освітні заклади завжди зацікавлені в кожній дитині, навіть тій, чий здібності не зовсім чітко виражені, або не відповідають вимогам освітньої установи. Такі діти, вочевидь, відчувають, що через певні індивідуальні особливості (розумова нездатність, етнічна належність або низький економічний статус), вони не можуть мати таких самих бажань, як інші, що ці об’єктивні обставини завжди перешкоджатимуть задоволенню їхніх прагнень. Для усунення цих негативних явищ у кожній американській школі працюють соціальні працівники. За словами вченої, у США фах “соціальний працівник” дуже поширений і користується великою повагою з боку держави та громадськості [1].

Шкільний соціальний працівник у США – це особлива спеціальність, яка передбачає психологічну готовність до роботи з дітьми, делікатність, гуманізм, хороші комунікативні та організаторські здібності, високий духовний потенціал, вміння аналізувати соціальні явища і процеси [6]. У США громади наймають шкільних соціальних працівників для підвищення здатності школи виконувати її академічну місію, особливо там, де співпраця батьків, школи та громади є запорукою успіху учнів.

Завдання шкільного соціального працівника – створення більш сприятливих умов для розвитку і самоствердження особистості в соціальному оточенні дитини. У школі соціальний працівник вирішує завдання щодо соціалізації особистості, ефективно взаємодіючи і справляючи позитивний вплив на сукупність соціальних інститутів, в які включена особистість. Громадська місія шкільного соціального працівника полягає в забезпеченні інтеграції суб’єкта, що знаходиться на стадії соціалізації, в суспільство, що розвивається щосекунди. Інтеграція має бути спрямована на досягнення готовності жити у відкритому суспільстві, готовність до самореалізації в соціальних формах діяльності зі спрямованістю на гуманістичні цінності.

Згідно з кваліфікованою характеристикою, шкільні соціальні працівники у США організують і створюють умови для розумного проведення дозвіллевого часу дітей та підлітків, виявляють і захищають їхні інтереси, попереджають конфлікти, надають підтримку дітям, які потребують опіки та піклування.

Основною метою діяльності шкільного соціального працівника є психолого-педагогічна підтримка процесу соціалізації особистості, що передбачає такі напрями його діяльності:

- психодіагностичний;
- профілактичний і корекційний: адекватна орієнтація особистості в соціальному середовищі і міжособистісних відносинах; допомога у виробленні адекватної “Я-концепції”; поведінкова корекція і корекція відносин особистості;
- консультаційний;
- соціоадаптаційний.

Такі види роботи здійснюються шкільними соціальними працівниками як щодо окремої особистості, так і щодо групи (клас, сім’я, громади, неформальні об’єднання за місцем проживання тощо). Робота проводиться як індивідуально, так і через сім’ю, формальні і неформальні об’єднання.

У сучасній американській школі соціальні працівники виконують різні функції, найголовнішою з яких є робота з батьками. Соціальний працівник часто спілкується з батьками, щоб отримати додаткову інформацію про дитину, допомогти їм познайомитись зі школою і краще зрозуміти дитину, дізнатися про ставлення батьків щодо школи. Соціальний працівник може давати батькам поради з приводу їхньої поведінки, вибору найбільш ефективних моделей відносин із дитиною. У разі потреби він направляє батьків у різні агентства, наприклад, агентство сімейної служби [2, с. 54; 3].

Шкільні соціальні працівники ведуть групи, в яких обговорюють із дітьми різні проблеми. Але предметом обговорення можуть бути тільки ті теми, які не викликають заперечень із боку батьків [2, с. 55].

Шкільні соціальні працівники взаємодіють з учителями школи, консультують їх щодо індивідуальних особливостей тієї чи іншої дитини, обговорюють відносини в класі, знайомлять із різною психолого-педагогічною інформацією [2, с. 56]. Вони мають вільний доступ до вчителів і сімей, які, взаємодіючи один з одним, можуть сприяти розвитку та соціалізації кожної дитини, успішно виконують завдання, пов'язані з вихованням, навчанням і розвитком дітей, допомагаючи їм у такий спосіб реалізовувати почуття власної гідності, розкривати свої здібності й потенціал.

Для ефективного виконання покладених на них обов'язків шкільні соціальні працівники мають оволодіти знаннями про:

– систему залучення сім'ї до освітнього процесу та його впливу на когнітивні, мотиваційні й соціальні фактори життєдіяльності учнів, що безпосередньо позначаються на розвитку та академічній успішності школярів;

- методи взаємодії педагогів і батьків, які допомагають покращити успішність учня;
- культурні проблеми, які впливають на взаємодію сім'ї і школи;
- інші фактори в сім'ї, школі чи суспільстві, що впливають на успішність учнів.

Такі знання використовуються для оцінювання, розроблення та впровадження програм, спрямованих на підвищення ефективності партнерських взаємин, покращення академічних досягнень та поведінки учнів. Соціальні працівники підтримують і допомагають батькам у проведенні шкільних заходів, орієнтують їх на позицію активних й ефективних учасників навчально-виховного процесу, заохочують залучення батьків до складу шкільних комітетів і команд, сприяють комунікації та позитивній взаємодії між сім'єю і школою, навчають учителів та суспільних лідерів залучати батьків до взаємодії для покращення успішності їхніх дітей, відстоюють важливість взаємодії сім'ї і школи, вивчають шкільні потреби й суспільні ресурси, допомагають встановленню зв'язків між школою, сім'єю і громадськими організаціями, допомагають координувати роботу громадських організацій під час створення програм для дітей [5].

Одне із завдань шкільного соціального працівника у США полягає у представленні шкільним працівникам інформації про позашкільне життя дитини (проводить його вдома із сім'єю чи на вулиці). Американська школа зацікавлена в тісній співпраці з батьками і громадськістю. Батьки, які не співпрацюють з учителями та соціальними працівниками, прирікають своїх дітей на невдачу. Тому соціальні працівники намагаються якомога частіше зустрічатися з батьками, надавати їм поради щодо підтримки учня вдома (створення психологічно здорового мікроклімату в сім'ї, гуманізація міжособистісних відносин, реалізації здібностей кожного члена сім'ї, захист його інтересів, організації дозвілля, залучення до соціально корисної діяльності). Особлива увага приділяється проблемам захисту дитини від батьківської жорстокості, насильства, егоїзму, всездозволеності.

Соціальні працівники, озброєні знаннями законів соціального і психічного розвитку школярів, володіючи методами групової діагностики і терапії, включаються в різні програми боротьби з асоціальними проявами в молодіжному середовищі на основі інтеграції виховного потенціалу соціальних інститутів [4]. Наприклад, у школах Нью-Йорка боротьбу з наркоманією і алкоголізмом у середовищі шкільної молоді ведуть груповим методом. Формується команда з кількох людей, керівником якої є радник із питань профорієнтації або вчитель, який пройшов спеціальну підготовку з цього питання. У початковій школі робота з дітьми 5-6 класів проводиться наступним чином: приблизно 16 осіб закріплюються за кожним членом спеціалізованої команди. Він проводить із ними серію занять, що складаються з 12 уроків по 45 хвилин кожен. Велика увага на цих заняттях приділяється почуттям дітей, їхній індивідуальності, моральним цінностям, вмінню прийняти правильне рішення. Дітей спонукають ставити всілякі питання, обговорювати проблеми, пов'язані зі споживанням наркотиків. Для батьків організують спеціальні семінари, на яких обговорюється шкода споживання наркотиків і т.д.

Багатоплановість і багатофункціональність завдань у рамках реалізації соціально-педагогічної діяльності припускає певну спеціалізацію шкільних соціальних працівників, професійна підготовка яких реалізується за певними профілями соціальної роботи або роботи з конкретними сферами та об'єктами соціуму.

Висновки. Отже, аналізуючи особливості роботи шкільного соціального працівника у США, ми дійшли таких висновків: діяльність соціальних працівників в американських школах спрямована на полегшення учням повсякденного життя в школі, сім'ї та соціумі; шкільні соціальні працівники виконують різноманітні завдання, в тому числі безпосередню роботу з учнями та їхніми сім'ями, консультування співробітників школи, сприяння взаємодії між школою та громадою, боротьби з асоціальними проявами в учнівському середовищі.

Розгляд зарубіжного досвіду соціальної роботи в школі, зокрема американського, є надзвичайно корисним для України, адже аналіз такого досвіду дає змогу знайти конструктивні моменти, які можна реалізувати в сучасному українському суспільстві. На прикладі США ми можемо бачити, що від роботи шкільного соціального працівника залежить можливість вирішення тих чи інших проблем учнів, що, безсумнівно, впливає на клас і всю школу загалом; допомога шкільного соціального працівника є цілеспрямованою, конкретною і більш професійнішою, ніж допомога вчителя або класного керівника.

Використана література:

1. Безлюдна В. В. Взаємодія сім'ї та школи в США. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : науковий збірник*. 2011. Вип. 39. С. 248–255.
2. Кубицький С. О. Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах : навчальний посібник. Київ : ДАКККіМ, 2009. 298 с.
3. Кубицький С. О. Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах : навч. посіб. 3-те вид. доп. і перероб. Київ : Міленіум, 2015. 300 с.
4. Холостова Е. И. Зарубежный опыт социальной работы : учебное пособие. Москва : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2012. 368 с.
5. Целых М. П. Социальная работа за рубежом: Соединённые Штаты Америки : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2007. 128 с.
6. Barker R. L. *Social Work Dictionary*. 2nd ed. Washington, DC., 1991. P.88.
7. Clark J. P., Alvarez M. *Response to Intervention : A Guide for School Social Workers*. Oxford Press, 2010. P. 21–35.
8. Ehrentreich J. *The Altruistic Imagination : A History of Social Work and Social Policy in the United States*. Cornell University Press, 1985. P. 187–189.
9. Meinert R., Pardeck J., Kreuger L. *Social work : seeking relevancy in the twenty-first century*. New York, 2000.
10. Zastrov Ch. Code of Ethics of the National Association of Social Workers. *The practice of social work*. Boston, 1998.

References:

1. Bezliudna V. V. (2011) Vzaiemodiia simi ta shkoly v SShA [Family-school's interaction in USA]. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly : naukovyi zbirnyk*. Uman. Vyp. 39. S. 248–255 [in Ukrainian].
2. Kubitskyi S. O. (2009) Istoriiia sotsialnoi roboty v zarubizhnykh krainakh : navchalnyi posibnyk [History of social work in foreign countries]. Kyiv : DAKKKiM. 298 s. [in Ukrainian].
3. Kubitskyi S. O. (2015) Tekhnolohii sotsialno-pedahohichnoi roboty v zarubizhnykh krainakh : navch. posib. 3-te vyd. dop. i pererob. [Technologies of social and pedagogical work in foreign countries]. Kyiv : Milenium. 300 s. [in Ukrainian].
4. Holostova E. I. (2012) Zarubejnyi opyt sotsialnoi roboty : uchebnoe posobie. [Foreign experience of social work]. Moskva : Izdatel'sko-torgovaya korporatsiya «Dashkov i K». 368 s. [in Russian].
5. TSelyih M. P. (2007) Sotsialnaya rabota za rubejom: Soedinennyye SHtaty Ameriki : ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ucheb. Zavedeniy [Social Work Abroad: United States of America]. Moskva : Izdatelskiy tsentr «Akademiya». 128 s. [in Russian].
6. Barker R.L. (1991) *Social Work Dictionary*. 2nd ed. Washington, DC. P.88 [in English].
7. Clark J.P., Alvarez M. (2010) *Response to Intervention : A Guide for School Social Workers*. Oxford Press. P. 21–35 [in English].
8. Ehrentreich J. (1985) *The Altruistic Imagination : A History of Social Work and Social Policy in the United States*. Cornell University Press. P. 187–189 [in English].
9. Meinert R., Pardeck J., Kreuger L. (2000) *Social work : seeking relevancy in the twenty-first century*. New York [in English].
10. Zastrov Ch. (1998) Code of Ethics of the National Association of Social Workers. *The practice of social work*. Boston [in English].

Hutsuliak L. I. Features of the work of a school social worker in the United States of America

The article analyzes the features of the work of a school social worker in the United States of America. It has been proven, that social work in american schools has a long history, and the profession of "social worker" is very common and enjoys great respect from the state and the public.

It is noted, that the school social work is a specialized field of practice in the profession of social worker. School social workers complement the american education system with special knowledge and skills; play an important role in formation the goals of schooling, provide counseling services for children and adolescents in USA schools; expand the resources of pupils in the interaction "family – school – society". It is emphasized, that the activities of the school social worker are aimed at facilitating the daily life of pupils in school, family and society; help to radically solve existing problems.

It has been determined, that in the modern American school, social workers perform various functions, the most important of which is working with parents.

The directions of activity of the school social worker are revealed, namely: psychodiagnostic, preventive, corrective, consultative, socioadaptation.

Also, the article states, that in order to effectively perform professional duties, school social workers must master the laws of social and mental development of pupils, know methods of group diagnosis and therapy, participate in various programs to combat antisocial behavior of youth people.

It has been established, that social workers in USA schools try to meet with parents as often as possible, give them advice on supporting pupils at home, namely: creating a psychologically healthy microclimate in the family, humanizing interpersonal relationships, realizing the abilities of each family member, protecting his interests, organization of leisure, involvement in socially useful activities.

Key words: social work, school social worker, school, pupils, parents, United States of America, functions of a social worker, directions of activity of a social worker.